

В.В. Семінько, А.О. Масалов, Ю.В. Малюкін

Температурно-залежна сегрегація домішок у нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$

*Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України, пр.Леніна, 60, 61001, Харків, Україна
e-mail: seminko@isma.kharkov.ua*

Методами оптичної спектроскопії встановлена наявність аномально сильного концентраційного гасіння $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції у нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$ у порівнянні з об'ємними аналогами. Показано, що вплив термічної обробки на нанокристали $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$ призводить до різкого зниження інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ полоси люмінесценції (при концентрації активатора більше, ніж ~ 1 ат.%). Отримані результати було інтерпретовано у термінах термічно залежної приповерхневої сегрегації активатора з значенням порогової концентрації, необхідної для реалізації даного ефекту ~1 ат.%.
Стаття постуила до редакції 25.05.2010; прийнята до друку 15.03.2011.

Вступ

Процеси приповерхневої сегрегації у бінарних та тринарних сплавах на сьогоднішній день є досить добре дослідженими та широко використовуються для створення зразків з фізичними властивостями поверхні, відмінними від властивостей зразка у цілому [1, 2]. Наразі, одним з найбільш перспективних напрямків у цій галузі є дослідження явища приповерхневої сегрегації у матеріалах з підвищеною роллю поверхні (нанокристалах та тонких плівках). Зростання відношення площі поверхні до об'єму, яке спостерігається у даних матеріалах, призводить до суттєвого підсилення процесів сегрегації у порівнянні з об'ємними аналогами. Таке зростання ступеню сегрегації для бінарних сплавів при зменшенні розміру зразка до величини ~ 100 нм зокрема було продемонстровано у роботах [3, 4].

Підвищення концентрації домішкових йонів внаслідок приповерхневої сегрегації, зокрема, може суттєво впливати на люмінесцентні процеси в активованих рідкоземельними йонами діелектричних нанокристалах. Цей вплив може мати як негативний характер (підсилення процесів концентраційного гасіння люмінесценції), так і позитивний (можливість реалізації ап-конверсійних схем збудження при малих концентраціях активатора).

Механізм концентраційного гасіння $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції йона Pr у різних кристалічних матрицях є добре вивченим (крос-релаксація $^1D_2$ електронного рівня) [5 - 7]. Зниження інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції та відхилення кривих загасання від моноекспоненційного закону

однозначно корелює з підвищенням концентрації активатора, тому даний іон може бути використаний у якості люмінесцентного зонда для вивчення сегрегаційних процесів.

Явище приповерхневої сегрегації активатора у якості причини аномально сильного концентраційного гасіння $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції у нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ вперше було запропоновано авторами у [8]. Оскільки радіуси йона активатора (Pr^{3+}) та регулярного йона (Y^{3+}) помітно відрізняються, у решітці нанокристалу має бути некомпенсована пружня енергія, що виникає за рахунок подібної різниці. Один з найбільш ймовірних шляхів зменшення цієї надлишкової енергії є сегрегація йонів з більшим радіусом на поверхні та у приповерхневому шарі нанокристалу. Концентрація активатора у приповерхневому шарі нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ розрахована за допомогою класичних сегрегаційних моделей [9] досить добре корелює з величиною концентрації, отриманою безпосередньо з експериментальних даних.

Згідно до класичних моделей приповерхневої сегрегації [2, 10], приповерхнева концентрація того чи іншого компонента цілком визначається різницею йонних радіусів і не залежить (або слабо залежить) від кристалічного оточення йонів. Саме тому процеси сегрегації, які мають місце у нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$, можна очікувати для будь-яких кристалічних матриць, в яких йонний радіус активатора відрізняється від радіуса регулярного йона.

Окрім того, експерименти, виконані для різних бінарних систем з різницею йонних радіусів компонентів, що складала 10 % або менше,

продемонстрували проявлення помітних сегрегаційних ефектів лише після досягнення концентрацією компонента, що сегрегує, певної порогової величини [10 - 12]. Оскільки йонні радіуси Y^{3+} та Pr^{3+} складають відповідно 89 пм та 101,3 пм, різниця між ними становить близько 12 % і тому можна очікувати на наявність певної порогової концентрації, нижче якої ефект сегрегації буде відсутнім.

I. Експериментальне обладнання

Нанокристали $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $Y_2O_3:Pr^{3+}$ було синтезовано за методикою, описаною в [13]. Нанокристали $YPO_4:Pr^{3+}$ синтезувались за методикою, описаною в статті [14].

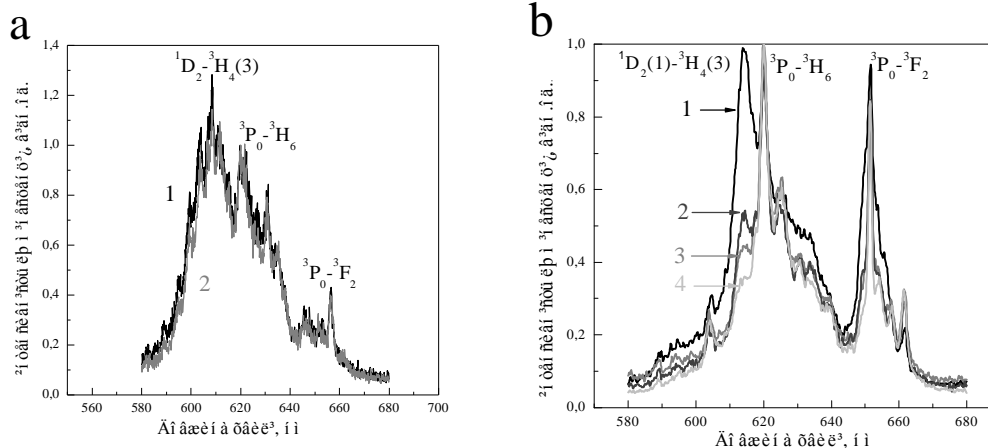
Реєстрація спектрів люмінесценції здійснювалась за допомогою автоматичного спектрофлюориметру на базі ґраткового монохроматора. Криві загасання реєструвались за допомогою метода TCSPC (корельований підрахунок окремих фотонів) [15]. $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценція Pr^{3+} збуджувалась випромінюванням аргонового лазера ($\lambda = 488$ нм).

II. Результати експерименту та їх обговорення

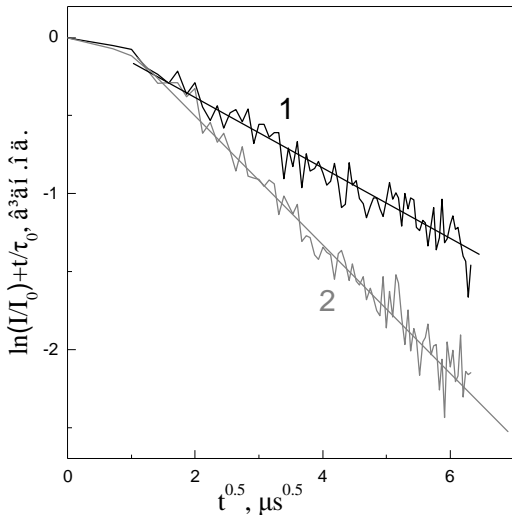
1. $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$. Наявність приповерхневої сегрегації йонів Pr^{3+} у нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ була попередньо встановлена авторами [8] завдяки аномально сильному концентраційному гасінню $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції, що мало місце завдяки зближенню йонів активатора у приповерхневому шарі нанокристалів Y_2SiO_5 . Таким чином, оскільки термічна обробка зразка повинна призводити до зростання відсотка сегрегованих атомів [16], для нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ очікувалось зниження інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції під дією

термічної обробки. Проте, люмінесцентні спектри нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ з концентрацією активатора менше ~ 1 ат.% показали відсутність будь-якої залежності інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції від часу термічної обробки (відповідні спектри люмінесценції для концентрації активатора 0,2 ат.% приведені на рис. 1a). Всі спектри було пронормовано на величину інтенсивності $^3P_0 \rightarrow ^3H_6$ люмінесценції. В той саме час спектри люмінесценції нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ з концентрацією активатора більше ~ 1 ат.% демонструють помітне зниження інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції при збільшенні часу термічної обробки від 0 до 4-х годин (спектри люмінесценції для концентрації активатора 2 ат.% приведені на рис. 1b). Відсутність впливу термічної обробки на інтенсивність $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції при концентраціях активатора менше ~ 1 ат.% за умов наявності такого впливу при концентраціях більше ~ 1 ат.% є аргументом на користь існування для даного нанокристала порогової концентрації, необхідної для реалізації ефекта приповерхневої сегрегації активатора. Подібні висновки були зроблені також з аналізу кривих загасання $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$, які демонструють помітне скорочення за умов термічної обробки лише для концентрацій Pr вище за ~ 1 ат.%.

З аналізу кривих загасання виходить, що гасіння $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції добре описується ферстеровським механізмом і криві загасання лінеаризуються у координатах $\{\ln(I/I_0) + t/\tau_0, t^{0.5}\}$ (рис. 2). Щоб визначити зростання концентрації активатора у приповерхневому шарі нанокристала Y_2SiO_5 внаслідок термічної обробки, були обчислені константи Ферстера γ до та після температурної обробки ($236 \text{ c}^{-0.5}$ та $450 \text{ c}^{-0.5}$ відповідно). Оскільки константа Ферстера є прямо пропорційною за величиною концентрації активатора, був зроблений висновок про те, що концентрація активатора у приповерхневому шарі нанокристала Y_2SiO_5 внаслідок температурної обробки підвищується приблизно у 1,9 рази.

Рис. 1. Спектри люмінесценції нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ для різних концентрацій активатора та часів термічної обробки (термічна обробка проводилась при $T = 1100^\circ\text{C}$): а) 0,2 ат.%, 1 – 0 годин, 2 – 4 години; б) 2 ат.%, 1 – 0 годин, 2 – 15 хвилин, 3 – 30 хвилин, 4 – 4 години.

Рис. 2. Криві загасання ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ (2 ат.%) у координатах $\{\ln(I/I_0) + t/\tau_0, t^{0.5}\}$ для різних часів термічної обробки (термічна обробка проводилась при $T = 1100^\circ C$): 1 – 0 годин, 2 – 4 години.

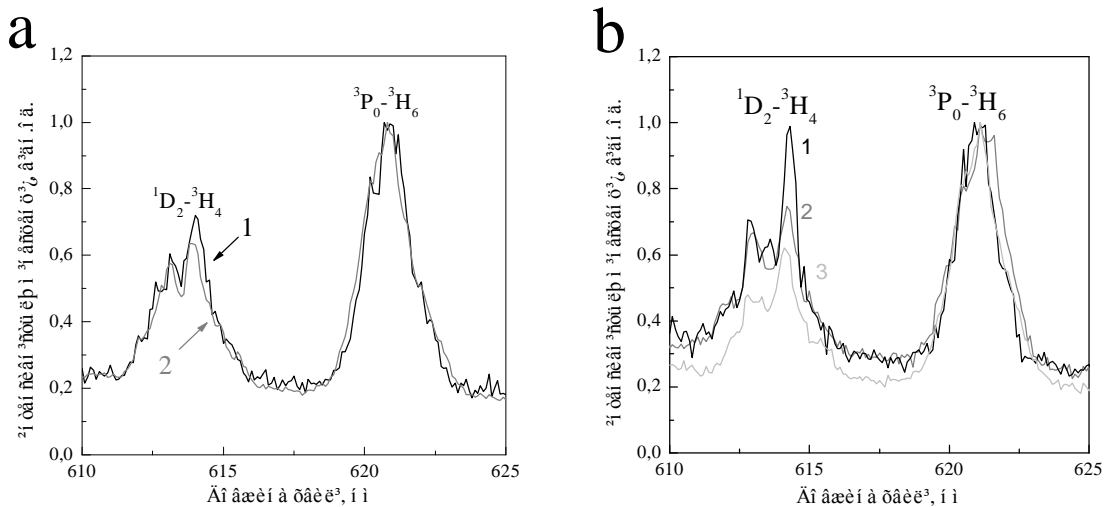
2. $YPO_4:Pr^{3+}$. Механізм концентраційного гасіння ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції в об'ємних кристалах $YPO_4:Pr^{3+}$ є повністю аналогічним механізму в об'ємних кристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ [6]. Тому можна прогнозувати вплив термічної обробки на інтенсивність ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції подібний до того, що спостерігався для нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$. Це було повністю підтверджено серією експериментів, у яких варіювалася температура, за якої проводилась термічна обробка нанокристалів $YPO_4:Pr^{3+}$. Як і у випадку нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$, вплив термічної обробки на нанокристали $YPO_4:Pr^{3+}$ призвів до помітного зниження інтенсивності ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції для концентрацій активатора більше за ~ 1 ат.%, (рис. 3б) та не мав жодного ефекту для концентрацій активатора менше за ~ 1 ат.%

(рис. 3а). Це пояснюється за допомогою тих саме припущень, що й у випадку нанокристалів $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ – як ознака присутності порогової концентрації (~ 1 ат.%), необхідної для реалізації сегрегаційного ефекту.

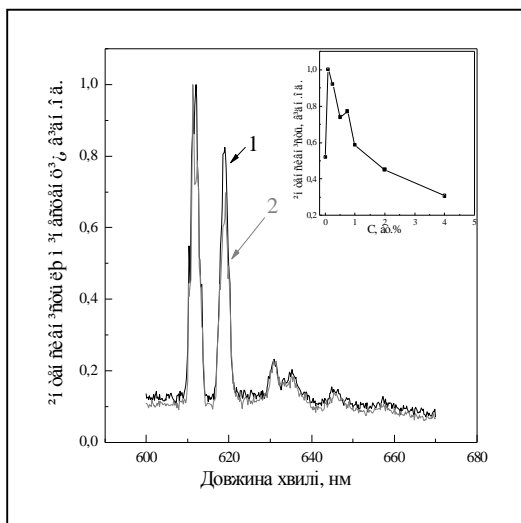
3. $Y_2O_3:Pr^{3+}$. Цікавий результат було отримано при вивченні впливу термічної обробки на інтенсивність ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції в нанокристалах $Y_2O_3:Pr^{3+}$. А саме, за будь-яких концентрацій активатора в діапазоні від 0.1 до 3 ат.% вплив термічної обробки на інтенсивність ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції не спостерігався (рис. 4). Так саме не було зареєстровано скорочення кривих затухання ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції під дією термічної обробки.

Оскільки механізм концентраційного гасіння ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції в об'ємних кристалах $Y_2O_3:Pr^{3+}$ є таким саме, як і в об'ємних кристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$ [7], для нанокристалів $Y_2O_3:Pr^{3+}$ можна було очікувати такого ж впливу термічної обробки на інтенсивність ${}^1D_2 \rightarrow {}^3H_4$ люмінесценції, як і у випадку $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$. В той саме час, інтегральна інтенсивність люмінесценції для нанокристалів $Y_2O_3:Pr^{3+}$ швидко спадає при концентраціях активатора більше, ніж 0.2 ат.% (рис. 4, вставка) та для концентрацій активатора, за яких реалізується ефект сегрегації в нанокристалах $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$, є дуже близькою до нуля.

Окрім того, значення порогової концентрації, необхідної для реалізації ефекту приповерхневої сегрегації в нанокристалах Y_2O_3 за величиною може дещо перевищувати значення порогової концентрації для нанокристалів Y_2SiO_5 та YPO_4 . Причиною цього є безпосередня залежність величини порогової концентрації від енергії активації дифузії $Q_{акт}$ у даному кристалі, яка в свою чергу є пропорційною до величини температури плавлення кристала [17-18]. Оскільки температура плавлення як об'ємних, так і нанорозмірних кристалів Y_2O_3 ($\approx 2410^\circ C$) за величиною значно перевищує температури

Рис. 3. Спектри люмінесценції нанокристалів $YPO_4:Pr^{3+}$ для різних концентрацій активатора та температур термічної обробки (час термічної обробки – 4 години): а) 0.3 ат.%, 1 – за відсутності термічної обробки, 2 – $450^\circ C$; б) 3 ат.%, 1 – за відсутності термічної обробки, 2 – $100^\circ C$, 3 – $300^\circ C$.

Рис. 4. Спектри люмінесценції нанокристалів $Y_2O_3:Pr^{3+}$ (0.75 ат.%) для різних часів термічної обробки (термічна обробка проводилась при $T = 1100^\circ C$): 1 – 0 годин, 2 – 4 години. Залежність інтегральної інтенсивності $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції від концентрації активатора приведена на вставці.

плавлення Y_2SiO_5 та YPO_4 (2000 та $1600^\circ C$

відповідно), значення порогової концентрації іонів Pr в нанокристалах Y_2O_3 так саме повинно бути за величиною дещо вище, ніж у Y_2SiO_5 та YPO_4 .

Таким чином, найімовірнішим поясненням відсутності впливу термічної обробки на інтенсивність $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції у випадку нанокристалів $Y_2O_3:Pr^{3+}$ є неможливість досягнути в експерименті порогової концентрації, необхідної для реалізації ефекту сегрегації.

Висновки

Оскільки вплив термічної обробки на нанокристали $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ та $YPO_4:Pr^{3+}$ призводить до однакових наслідків (загасання $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції при зростанні часу чи температури термічної обробки) можна зробити висновок про однаковість механізмів аномально сильного концентраційного загасання $^1D_2 \rightarrow ^3H_4$ люмінесценції у даних нанокристалах – а саме, температурно залежна приповерхнева сегрегація іонів активатора, що призводить до їх зближення у приповерхневому шарі нанокристалу. Величина порогової концентрації, необхідної для реалізації ефекта сегрегації Pr складає близько 1 ат.%.

- [1] P.A. Dowben, A. Miller. *Surface segregation phenomena*, Boca Raton, FL: CRCPress (1990).
- [2] V.M.H. Sachtler, R.A. Van Santen. Surface Composition of Binary Alloys // *App.of Surf.Science*, **3**, pp. 121-144 (1979).
- [3] A.L. Greer. Thermodynamics of nanostructured materials, in *Mechanical Properties and Deformation Behavior of Materials having Ultra-Fine Microstructures*, Eds. M. Nastasia, D. M. Parkin, H. Gleiter, pp. 53-77, NATO ASIA Series, Series E:Applied Sciences (1993).
- [4] R. Jayaganthan, G.M. Chow. Thermodynamics of surface compositional segregation in Ni-Co nanoparticles // *Materials Science and Engineering*, **B95**, pp. 116-123 (2002).
- [5] X. Wang, S.H. Huang, R. Reeves et al. Studies of the spectroscopic properties of Pr^{3+} doped LaF_3 nanocrystals/glass // *Journal of Luminescence*, **94-95**, pp. 229-233 (2001).
- [6] H. Chen, R. Lian, M. Yin. Luminescence concentration quenching of $^1D_2$ state in $YPO_4:Pr^{3+}$ // *J. Phys.: Condens. Matter*, **13**, pp. 1151-1158 (2001).
- [7] Y. Guyot, R. Moncorge, L.D. Merkle et al. Luminescence properties of Y_2O_3 single crystals doped with Pr^{3+} or Tm^{3+} and codoped with Yb^{3+} , Tb^{3+} or Ho^{3+} ions // *Opt. Mat.*, **5**, pp. 127-136 (1996).
- [8] P.N. Zhmurin, Yu.V. Malyukin, N.V. Znamenskii and T. G. Yukina. Strong quenching of $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ nanocrystal luminescence by praseodymium nonuniform distribution // *Phys. Stat. Sol. (b)*, **244**(9), pp. 3325-3332 (2007).
- [9] V.V.Seminko, A.A.Masalov, Yu.V.Malyukin and Yu.I.Boyko. Mechanisms of local inhomogeneity of dopant concentration in $Y_2SiO_5:Pr^{3+}$ nanocrystals // *Functional Materials*, in press.
- [10] D. McLean. *Grain Boundaries in Metals*. Oxford University Press, London (1957).
- [11] O. J. Kleppa, in *Metallic Solid Solutions*, Eds. J.Friedel and A.Guinier, Benjamin, New York (1963).
- [12] R.A. Van Santen, L.H.Toneman and R.Bouwman. Surface enrichment in Cu_3Au and Au_3Cu alloys // *Surface Science*, **47**, pp. 64-76 (1975).
- [13] W. Zhang, P. Xie, C. Duan et al. Preparation and size effect on concentration quenching of nanocrystalline $Y_2SiO_5:Eu$ // *Chem. Phys. Lett.*, **292**, pp. 133-136 (1998).
- [14] V.K. Klochkov, N.S. Kavok, Yu.V. Malyukin et al. Colloidal synthesis and properties of lanthanide orthophosphate nanophosphors // *Functional Materials*, **16**(4), pp. 466-469 (2009).
- [15] D.V. O'Connor, D. Phillipe. *Time-Correlated Single Photon Counting*. Academic Press, New York (1984).
- [16] U. Diebold, L. Zhang, J. F. Anderson, and P. Mrozek. Surface segregation of silicon in platinum (111) // *J. Vac. Sci. Technol.*, **A14**(3), pp. 1679-1683 (1996).
- [17] J. P. Stark. Diffusion and melting in solids // *Acta Metallurgica*, **13**, pp. 1181-1185 (1965).
- [18] A. M. Brown, M. F. Ashby. Correlations for diffusion constants // *Acta Metallurgica*, **28**, pp. 1085-1101 (1980).

V.V. Seminko, A.O. Masalov, Yu.V. Malyukin

Temperature-Dependent Segregation of Impurities in Nanocrystals $\text{Y}_2\text{SiO}_5:\text{Pr}^{3+}$ and $\text{YPO}_4:\text{Pr}^{3+}$

*Institute for Scintillation Materials of NAS of Ukraine, 60, Lenin Ave, 61001, Kharkiv, Ukraine
e-mail: seminko@isma.kharkov.ua*

By means of optical spectroscopy methods the presence of abnormal strong concentration quenching of $^1\text{D}_2 \rightarrow ^3\text{H}_4$ luminescence transition in $\text{Y}_2\text{SiO}_5:\text{Pr}^{3+}$ and $\text{YPO}_4:\text{Pr}^{3+}$ nanocrystals has been observed. The heat treatment effect on both $\text{Y}_2\text{SiO}_5:\text{Pr}^{3+}$ and $\text{YPO}_4:\text{Pr}^{3+}$ nanocrystals leads to observable decreasing of $^1\text{D}_2 \rightarrow ^3\text{H}_4$ luminescence transition intensity (at activator concentration more than ~1 at.%). The obtained results have been interpreted in terms of surface activator segregation with the value of threshold concentration required for this effect realization of about 1 at.%.